

Energiescan als hulpmiddel bij verduurzamen kerken

Energiescan & Erfgoed 2.0

Duurzaamheid monumentale gebouwen

In de provincie Gelderland is duurzaamheid een belangrijk thema bij de instandhouding van monumenten. Voor de meeste monumenten geldt dat ingrepen in het gebouw, om bijvoorbeeld te isoleren, niet zomaar overal toepasbaar zijn. De provincie ondersteunt monumenteigenaren bij de zoektocht naar oplossingen, die helpen hun gebouwen te verduurzamen én bijdragen aan de monumentale waarde van een pand.

Een kerk, energievreter eerste klas

In Nederland zoeken veel eigenaren van kerken naar een oplossing voor de hoge kosten van het verwarmen van een kerk. Of het nu gaat om een kerk met een religieuze functie of een kerkgebouw met een maatschappelijke of commerciële functie. Het in kaart brengen van de bestaande situatie is vaak de eerste stap. Dat gebeurt veelal met een *energiescan*, die de actuele situatie weergeeft en oplossingsrichtingen aanreikt.

Uit een evaluatie – gedaan door de TU Delft en provincie Gelderland - blijkt dat de adviezen uit zo'n *energiescan* vaak niet of slecht overgenomen worden. Omdat de budgetten ervoor ontbreken of

omdat er onduidelijkheid is over de effecten van de oplossingen op de monumentale waarde van de kerk. Reden voor de provincie een advies aan te reiken dat rekening houdt met de effectiviteit van maatregelen, de bouwkundige aspecten, monumentale waarden, type gebruik van de kerk en de kosten. Dit advies is dus niet bedoeld als format voor een *energiescan*. Er zijn voldoende goede methoden in omloop voor het laten maken van een scan.

Het is belangrijk om vooraf helder te hebben wat de exacte vraag is en wat de randvoorwaarden zijn. Gaat het bijvoorbeeld echt alleen om energieverbruik of is er ook restauratie of ander gebruik van de ruimte aan de orde. Door verschillende factoren vooraf in kaart te brengen, kan een kerkeigenaar beter besluiten welke scan en welke acties nodig zijn voor het beste resultaat.

Metten met drie maten

Alle geëvalueerde energiescans geven generieke oplossingen zoals ledverlichting, het optimaliseren van het verwarmingssysteem en tegengaan van tocht. 'Quick wins' met direct resultaat. Daarnaast zijn er specifieke adviezen over gewelfisolatie, voorzetramen of plaatsen van isolerende panelen. Vaak zijn de kosten voor deze specifieke maatregelen hoog en ontbreken de financiële middelen. Of, ze vallen af omdat deze maatregelen toch te veel inbreuk plegen op de historische waarden van het pand. De conclusie is dat er bij de huidige energiescans nog te weinig rekening wordt gehouden met de toekomstige bestemming van een kerk en het beschikbare budget. Uit onze evaluatie blijkt dat het effectiever is om maatregelen toe te spitsen op verschillende Ausgangssituaties en de afweging via drie stappen te laten verlopen:

- **Model A: instapvariant**

In deze variant gaat het vooral om generieke en makkelijk toe te passen maatregelen. Deze scan is bedoeld voor aanvragers met een klein budget, zonder specifieke plannen. De maatregelen zijn eenvoudig en leveren direct resultaat. Denk aan ledverlichting en tochtgordijnen.

- **Model B: energieke plannen**

Deze energiescan is vooral bedoeld voor projecten waar gezocht wordt naar een nevenbestemming of andere functie voor de kerk in combinatie met verduurzaming. Hier hoort een (installatie)technische analyse en een monumenten analyse bij. De energiemaatregelen en de aanpassingen aan het monument moeten naadloos op elkaar aansluiten. Dus zal er gebruik moeten worden gemaakt van bestaande informatie over het gebouw en de historische waarden en is inzicht nodig in de staat van de klimaatinstallatie en de technische mogelijkheden. De oplossingen in deze scan bestaan uit 'quick wins' plus specifieke ingrepen. Om in aanmerking te kunnen komen voor subsidie voor de specifieke ingrepen zal de aanvrager moeten aantonen dat de 'quick wins' al uitgevoerd zijn.

- **Model C: ingrijpende renovatie of herbestemming**

Voorafgaand aan de energiescan bij een ingrijpende renovatie zal altijd een vooronderzoek moeten plaatsvinden waarin de uitgangspunten zijn bepaald, zoals bouwhistorie en beschikbare budgetten, een inventarisatie van wat er in het verleden is uitgevoerd en de huidige status quo. Het advies in deze energiescan zou zich moeten richten op alle aspecten van de verduurzaming en verantwoorde bouwkundige en installatie technische aanpassingen. Ingrijpende aanpassingen vergen een zorgvuldige begeleiding door experts en begeleiding van het proces. Hierbij zijn de stappen uit variant A en B al uitgevoerd.

Walburgiskerk

Altijd oog voor erfgoedwaarde

De provincie Gelderland vindt de koppeling tussen energiemaatregelen en erfgoedwaarde essentieel. De provincie ondersteunt het uitvoeren van monumentale energiescans door maximaal 50% van de subsidiabele onderzoekskosten met een minimum bedrag van € 5.000,- en een maximum van € 50.000,- te financieren. Wanneer er een goed plan ligt, kan de provincie eventueel ook hulp bieden bij de uitvoering ervan. Deze hulp kan bestaan uit expertise maar bijvoorbeeld ook uit ondersteuning bij de financiering door middel van leningen of eventueel subsidie.

Daar waar een budget en een plan aanwezig is, is een energiescan dus goed als hulpmiddel te gebruiken bij een subsidie aanvraag voor restauratie of verduurzaming van een monument. Zo'n aanvraag moet minimaal een beschrijving van het monument (rijks/gemeentelijk/provinciaal monument, met nummer en rapportage) bevatten

en informatie over de bouwhistorie en/of cultuurhistorie. Goede communicatie tussen de duurzaamheidsexperts en de erfgoedexperts is heel belangrijk en waar nodig zullen ook de dilemma's en conflicten duidelijk moeten worden benoemd. Voor financiële mogelijkheden kunt u kijken op: www.gelderland.nl/Subsidies/erfgoed-functioneel-gebruik

Met behulp van scenario's kunnen de effecten van verschillende oplossingen zichtbaar worden gemaakt. Van 'jas aanhouden' tot 'zonnepanelen op het dak (van de burenen)'. Dan kan bij de planvorming een goede afweging worden gemaakt tussen de energiebesparende maatregelen, de erfgoedwaarde, de kosten en het beschikbare budget. Als er nog geen plan is en er is weinig budget beschikbaar voor energiemaatregelen, dan is een energiescan variant B of C niet nodig, maar kan de eigenaar volstaan met generieke maatregelen zoals ledverlichting, tochtgordijnen, etc. of variant A laten uitwerken. Dit kan echter ook door zelf een invuloefening te doen op diverse internet platforms die we in dit infoblad aangeven.

Hoe verder?

De provincie Gelderland stuurt in haar beleid steeds meer op duurzaamheid. We zijn continue in ontwikkeling om dit zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de praktijk en om duurzaamheid als voorwaarde te laten meewegen. De provincie en gemeenten gebruiken een energiescan voor monumenten ook als hulpmiddel om een subsidieafweging te maken. Bij de provincie Gelderland kunt u, na een verkennend gesprek met een medewerker van het programma Erfgoed ook subsidie aanvragen voor het laten uitvoeren van een eerste stap, het laten maken van een energiescan. Kijk daarvoor op: www.gelderland.nl/Subsidies/erfgoed-functioneel-gebruik, onderwerp 'Verkennd gesprek aanvragen'.

We adviseren gebruik te maken van bestaande instrumenten en energiescans om inzicht te krijgen in de energiemaatregelen die nodig zijn.

Eusebiuskerk

Eusebiuskerk

Een greep uit de bestaande modellen, toolkits en scans:

Groene Menukaarten, Groene Grachten
www.degroenemenukaart.nl

Groene Kerken Toolkit, Kerk in Actie en Tear
www.groenekerken.nl/toolkit/

Toolkit, OOM advies
www.toolkitduurzaamenerfgoed.nl

Responsible retrofit guidance wheel, Sustainable
Traditional Buildings Alliance (STBA)
responsible-retrofit.org/wheel/

DUMO methode
Nusselder E.J. (red), Handboek Duurzame
Monumentenzorg, 2008 Rotterdam SBR.
[www.nibe.org/nl/diensten-en-producten/advies/
DuMo](http://www.nibe.org/nl/diensten-en-producten/advies/DuMo)

De Erfgoed Energiescan, door Energie in Erfgoed,
een initiatief van Huis en erfgoed Collectief en
AdVinci,
[energieinerfgoed.nl/index.php/de-erfgoed-
energiescan/](http://energieinerfgoed.nl/index.php/de-erfgoed-energiescan/)

Ontsluiting van technische kennis
Monument en kennis (een samenwerkingsverband
tussen RCE, TU Delft en TNO)
www.monumentenkenis.nl

ERM 'Uw monument energiezuinig waaier'
[www.stichtingerm.nl/publicaties/waaier-uw-
monument-energiezuinig](http://www.stichtingerm.nl/publicaties/waaier-uw-monument-energiezuinig)

ERM biedt publicaties aan met richtlijnen voor het
verduurzamen van monumenten onder andere:
Verduurzamen van kerkgebouwen
[Verduurzaming van monumentale kerkgebouwen
- Stichting ERM](http://Verduurzaming%20van%20monumentale%20kerkgebouwen%20-%20Stichting%20ERM)

RCE ook hier is veel te vinden over het
verduurzamen van monumenten zoals over het
isoleren van historische gebouwen:
[www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/
duurzaamheid/documenten/
publicaties/2019/01/01/isolatie-van-historische-
gebouwen](http://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/duurzaamheid/documenten/publicaties/2019/01/01/isolatie-van-historische-gebouwen)
[www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/
duurzaamheid](http://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/duurzaamheid)

Fotografie door Léontine Lamers

Energiescan & Erfgoed 2.0 is onderdeel van het project KaDer:
een samenwerkingsverband tussen